

Ποδόσφαιρο: το περικυκλωμένο «μπαλέτο της εργατικής τάξης»

Δεν θα μένατε άναυδοι εάν μαθαίνατε αίφνης ότι διώκεται ο μουσουλμανισμός στη Σαουδική Αραβία, η μουσική κάντρι στο Νάσβιλ και η κρεατοφαγία της Κυριακής του Πάσχα στην Ελλάδα; Ανάλογη έκπληξη μπορεί να προκαλέσει, όχι κάποια εξωφρενική είδηση του παρόντος, αλλά μια επισήμανση που αφορά το παρελθόν: επί έξι αιώνες το ποδόσφαιρο (για την ακρίβεια, οι πρόγονοί του) στην Αγγλία αντιμετώπιζε την εχθρότητα των κυρίαρχων τάξεων, των πολιτικών και θρησκευτικών ηγεσιών. Πού; Στην Αγγλία!

Τι εμπεριέχει η σύγχρονη ιστορία του βρετανικού ποδοσφαίρου; Πρώτον, άφθονα κεφάλαια που πιστοποιούν τη λατρεία της βρετανικής κοινωνίας προς το άθλημα. Δεύτερον, τεκμήρια της ξεχωριστής συνέπειας, με την οποία η «επίσημη Αγγλία» προσδίδει στο ποδόσφαιρο την αίγλη του «εθνικού προϊόντος». Οι αγγλικές πολιτικές ελίτ πάντοτε σημειώνουν... μερικά γκολ παραπάνω από τις αντίστοιχες άλλων χωρών σε αυτό το άτυπο «άθλημα»: την επίδειξη ικανότητας να «αφουγκράζονται τον απλό κόσμο».

Παράδειγμα: δύσκολα μπορεί κάποιος να φανταστεί υπουργικό συμβούλιο που καταργεί την ημερήσια διάταξη των θεμάτων του, για να ασχοληθεί με το τραυματισμένο πόδι ενός ποδοσφαιριστή. Ε, το έκανε ο πρωθυπουργός Τόνι Μπλαιρ, τον Απρίλιο του 2002, την επομένη του τραυματισμού του Ντέιβιντ Μπέκαμ που κινδύνευε να μείνει εκτός της αποστολής της βρετανικής εθνικής ομάδας για το Μουντιάλ! Σε περιπτώσεις «εκτάκτου ποδοσφαιρικής ανάγκης» ακόμη και η πατροπαράδοτη βρετανική τυπολατρία αντικρίζει «κόκκινη κάρτα».

Τρίτον, το ποδόσφαιρο που γνωρίζουμε σήμερα σε αδρές γραμμές μορφοποιήθηκε από το 1863 μέχρι το 1890 στη Γηραιά Αλβιόνα. Από εκεί διαδόθηκε στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, βοηθούσης βεβαίως και της παντοκρατορικής θέσης που κατείχε ακόμη η Βρετανία στην υφήλιο.

Επιβάλλεται λοιπόν να εστιάσει κανείς τη ματιά του πρωτίστως στην Αγγλία,

Ο Διονύσης Ελευθεράτος είναι δημοσιογράφος.

όταν φιλοδοξεί να ασχοληθεί με το ποδόσφαιρο. Επιπροσθέτως, πολλά στοιχεία από όσα χαρακτήρισαν αυτήν την εξέλιξη στην Αγγλία βρήκαν αργότερα –σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό– αντιστοιχίες σε κοινωνίες άλλων χωρών. Ένα τέτοιο στοιχείο ήταν π.χ. η ίδρυση ομάδων που έφεραν το στίγμα της λαϊκότητας και της αριστοκρατικότητας.

Με την παρέλευση των δεκαετιών βεβαίως πολλά στοιχεία χρειάζονταν λιγότερο χρόνο για να διοχετευτούν στον υπόλοιπο κόσμο. Θα μπορούσαμε φέρ' ειπείν να θεωρήσουμε συμβολικό για τη σχέση της βρετανικής καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων με το ποδόσφαιρο τον τελικό Κυπέλλου Αγγλίας που διεξήχθη τον Μάιο του 1953. Για πρώτη φορά τότε ο τελικός έγινε παρουσία του Στέμματος: η Ελισάβετ έσπευσε στο στάδιο Γουέμπλεϊ, ένα μήνα πριν από την επίσημη στέψη της. Κατά την ίδια δεκαετία οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας «ακροβολίστηκαν» στο χώρο του ποδοσφαίρου.

Πρόεδρος του Ολυμπιακού από το 1954 έως το 1967 ήταν ο Γιώργος Ανδριανόπουλος, στέλεχος της ΕΡΕ. Διατέλεσε Δήμαρχος Πειραιά και επί επτά χρόνια υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας. Από το 1952 μέχρι το 1961 προήδρευσε στον Παναθηναϊκό ο Γιάννης Μοάτσος, παραδοσιακός πολιτικός της ΕΠΕΚ, διευθυντής του πολιτικού γραφείου του Ν. Πλαστήρα.

Κι όμως, σε πολύ μακρινούς καιρούς, από το Μεσαίωνα κι εντεύθεν, ο πρόγονος του σημερινού ποδοσφαίρου τελούσε υπό διωγμό στην ίδια την Αγγλία. Η ατάκα του Σαίξπηρ «αποκρουστική ποδοσφαιριστή», βαλμένη στο στόμα του κόμη του Κεντ (*Βασιλιάς Ληρ*), αντανακλά την ανυποληψία με την οποία οι «πάνω» περιέβαλλαν τούτη την ενασχόληση των παρακατιανών. «Άλλοι καιροί, άλλα ήθη», θα πει κάποιος. Ναι, μόνο που σε άλλους τόπους παλιότερα, ταυτοχρόνως κι αργότερα, οι πρόγονοι του ποδοσφαίρου κάθε άλλο παρά προκαλούσαν τη μήνιν ή την αποστροφή των κυρίαρχων τάξεων.

Όταν «αποβιβάστηκε» στην Αγγλία το αλλόκοτο σπορ με την μπάλα, θαρρείς πως οι «πάνω» ανακάλυψαν ότι έκρυβε καινά δαιμόνια κι επικίνδυνες ροπές. Υπάρχει εξήγηση; Ναι, αλλά για να γίνει κατανοητή, ας προηγηθεί μια αναδρομή.

Σε πρωτόλεια μορφή, με ποικίλους τρόπους και με μπάλες κατασκευασμένες από διαφορετικά υλικά, το παιχνίδι παιζόταν σχεδόν παντού. Από την Ελλάδα μέχρι την Αίγυπτο κι από την Άπω Ανατολή μέχρι το Μεξικό των Ατζέκων. Στην αρχαία Κίνα το ποδόσφαιρο ονομαζόταν τσουτζού. Με την πάροδο του χρόνου απέκτησε πολλές παραλλαγές, ορισμένες εκ των οποίων θα δυσκόλευαν και σημερινούς, επαγγελματίες παίκτες! Επειδή προϋπέθετε πειθαρχία και ομαδικότητα, το τσουτζού χρησιμοποιήθηκε στη στρατιωτική εκπαίδευση. Κάποιες μορφές του ανέλαβαν να ψυχαγωγούν τις αυτοκρατορικές αυλές. Κινούμενη από την κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας προς τα κάτω, η δημοτικότητα του τσουτζού εξαπλώθηκε πολύ στα χρόνια της δυναστείας των Σονγκ (960-1279 μ.Χ.). Τότε θεσπίστηκε και ο επαγγελματι-

σμός, δηλαδή η παροχή αμοιβών σε μια αφρόκρεμα παικτών. Η μεγάλη πλειονότητά τους βεβαίως παρέμεινε ερασιτεχνική.

Στην αρχαία Ελλάδα το παιχνίδι με την μπάλα λεγόταν επίσκυρος. Σε αυτό θα διακρίνουμε τους προδρόμους τριών σημερινών αθλημάτων ποδοσφαίρου, βόλεϊ, ράγκμπι. Όταν οι Ρωμαίοι πήραν τη σκυτάλη προσέδωσαν μεγαλύτερη τραχύτητα στο άθλημα, το οποίο πλέον διαδόθηκε με το όνομα *harpastum* – πιθανότατα εκ του ελληνικού «αρπάζειν» (την μπάλα, φυσικά).

Από τις λεγεώνες στους άναρχους αγώνες

Η διάταξη των ομάδων του *harpastum* προέκυψε ως αντιγραφή της δομής που διαμορφώθηκε στις στρατιωτικές ρωμαϊκές λεγεώνες, κατά τους τελευταίους δύο-τρεις αιώνες της προχριστιανικής εποχής. Αυτή ακριβώς η διάταξη θα αναβίωνε στο σύγχρονο ποδόσφαιρο ως διαχωρισμός σε αμυντική, μεσαία και επιθετική γραμμή. Ο τρόπος με τον οποίο οι γραμμές της λεγεώνας συμπτύσσονταν ή απομακρύνονταν παρουσιάζει κοινά στοιχεία με τη μετατροπή ενός σημερινού ποδοσφαιρικού συστήματος σε άλλο. Η σύγχρονη φήμη του ιταλικού ποδοσφαίρου ως «πανεπιστημίου» της τακτικής και του άτεγκτου ορθολογισμού δείχνει να έλκει την καταγωγή της από τη μακρινή εκείνη εποχή.

Στο 16ο και 17ο αιώνα το ποδόσφαιρο «τραβούσε των παθών του τον τάραχο» στην Αγγλία των Τυδώρ και των Στιούαρτ, αλλά στους κήπους του Βατικανού πάπες της Ρώμης επιδίδονταν ανέμελα –οι ίδιοι– στο *calcio fiorentino*, «παιδί» του *harpastum*. Ε, ασφαλώς δεν θα μάντευαν τότε οι ποντίφικες ότι στον 21ο αιώνα η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία θα «υιοθετούσε» μια κανονική ιταλική ομάδα, την Ανκόνα, για να την επιδεικνύει ως πρότυπο χριστιανικού «ευ αγωνίζεσθαι». Ούτε βεβαίως ότι καρδινάλιοι θα εκδήλωναν τις ιερές ενστάσεις τους (2004) για τη σύνθεση της εθνικής ιταλικής ομάδας, μέσω μιας αλλόκοτης δύναμης που θα ονομαζόταν «ραδιόφωνο» και ειδικότερα Ραδιόφωνο του Βατικανού. Ποντίφικες ήταν, όχι προφήτες.

Στο *calcio fiorentino* κάθε ομάδα απαρτιζόταν από 27 παίκτες και κάθε αναμέτρηση διαρκούσε πενήντα λεπτά της ώρας. Παιζόταν κατά κόρον σε πλατείες, αρχής γενομένης από την Πιάτσα Σάντα Κρότσε της Φλωρεντίας – εξού και το όνομα *calcio fiorentino*. Η αριστοκρατία της εποχής το τιμούσε δεόντως. Το αγαπούσαν επίσης πολλοί διανοούμενοι και καλλιτέχνες. Λάτρης του ήταν ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, μανιώδης παίκτης ο Μακιαβέλι.

Οι Άγγλοι έμαθαν από τους Ρωμαίους το *harpastum*, αλλά δεν κράτησαν κανένα κανόνα. Απάλλαξαν το παιχνίδι από περιορισμούς – χρονικούς, αριθμητικούς, εδαφικούς. Αντίπαλες ομάδες μπορεί να ήταν δυο ολόκληρα χωριά. Οι αναμετρήσεις διαρκούσαν όσο άντεχαν οι αγωνιζόμενοι – το «πανηγύρι» μπορούσε να κρατήσει

ημέρες. Προκαθορισμένες διαστάσεις γηπέδων δεν νοούνταν. Γήπεδα ήταν τα χωράφια – ενίοτε τεράστιων διαστάσεων. Τέρματα κάποιοι τροχοί μύλων. Εκεί έπρεπε να πέσει η μπάλα, αφού προηγουμένως «έπεφταν» πολλές γροθιές. Οι σοβαροί τραυματισμοί ήταν συνηθισμένοι κι ενίοτε χάνονταν ζωές

Το ποδόσφαιρο άρχισε να ευδοκμεί και σε κατοικημένες περιοχές, με ορισμένους *de facto* περιορισμούς, αλλά και με λιγότερους τραυματισμούς, καθώς ήταν μικρότερα τα μπουλούκια των ενθουσιασμένων συμπαικτών και αντιπάλων. Πλήθαιναν όμως οι φθορές ιδιοκτησιών και μετατρέπονταν έτσι σε «τελάληδες» που κατήγγειλαν τη βαναυσότητα του αθλήματος.

Οι «παρακατιανοί» ξέδιναν μαζικά, αυτοσχεδίαζαν, αυτενεργούσαν. «Το παιχνίδι συχνά δοκίμαζε τα όρια του κοινωνικού ελέγχου των τοπικών και εθνικών κυβερνήσεων», παρατηρεί ο μελετητής και ιστορικός του ποδοσφαίρου James Walwin. Επίσημως, το ποδόσφαιρο διωκόταν εξαιτίας της βιαιότητάς του. Αυτή η αιτιολόγηση «επισυνάφθηκε» στο διάταγμα που εκδόθηκε το 1314, επί βασιλείας Εδουάρδου Β΄. Τότε το ποδόσφαιρο απαγορεύτηκε – επί ποινή φυλάκισης. Θα ακολουθούσαν άφθονα ανάλογα διατάγματα που θα υπογράμμιζαν την αποτυχία των κρατούντων: το παιχνίδι «προγραφόταν» από καιρού εις καιρόν, διότι στα ενδιάμεσα οι απαγορεύσεις καταντούσαν κενό γράμμα.

Είναι αλήθεια ότι το ποδόσφαιρο είχε όλα τα χαρακτηριστικά της τραχύτητας που διαπότιζε και τις ζωές όσων γλεντούσαν με αυτό. Άλλο τόσο όμως προφανής ήταν και η υποκρισία των διωκτών του: οι ευγενείς διασκέδαζαν με τις ιπποτικές μονομαχίες, στις οποίες οι απώλειες ζωών ήταν ζητούμενο, όχι πιθανή παρενέργεια – όπως στο ποδόσφαιρο.

Περισσότερο ειλικρινής από τον πατέρα του υπήρξε ο Εδουάρδος Γ΄, όταν απαγόρευσε (1349) το τρισκατάρατο παιχνίδι. Διακήρυξε ότι το έκανε επειδή το ποδόσφαιρο απορροφούσε τους νεαρούς χωριάτες, αποσπώντας τους από την... τοξοβολία. Επί των ημερών του Εδουάρδου Γ΄ το άρτια εκπαιδευμένο σώμα των τοξοβόλων είχε αναχθεί σε θεμέλιο λίθο της αγγλικής στρατιωτικής ισχύος στον πόλεμο εναντίον των Γάλλων. Όσοι νέοι της αγγλικής φτωχολογιάς διακρίνονταν στην τοξοβολία μπορούσαν να γίνουν μισθοφόροι στον βασιλικό στρατό. Ο μισθός ήταν υψηλός – έξι πένες την ημέρα. Εάν λοιπόν στην Κίνα –πολύ νωρίτερα– επιστρατευόταν ως μέσο στρατιωτικής εξάσκησης και παρήγαγε επαγγελματίες, στην Αγγλία του Εδουάρδου Γ΄ το ποδόσφαιρο απορρίφθηκε ως ανταγωνιστής του μιλιταριστικού πνεύματος.

Το ποδόσφαιρο συνέχισε να βγάζει τη γλώσσα στους άρχοντες που φιλοδοξούσαν να το εξαλείψουν. Η γλώσσα των εχθρών του έσταζε φαρμάκι. Για «κτηνώδη μαγία» το κατηγόρησε το 1531 ο συγγραφέας και βουλευτής σερ Τόμας Έλιοτ. Το 1572 η Ελισάβετ Α΄ διέταξε να μην παίζεται ποδόσφαιρο στο Λονδίνο, καθιστώντας συναρμόδια και τη θρησκευτική εξουσία για την καταστολή του παιχνιδιού. Όρισε για

τους ποδοσφαιριστές ποινή φυλάκισης μιας εβδομάδας, μετά την παρέλευση της οποίας οι ένοχοι θα αντιμετώπιζαν και μια τιμωρία που θα επέβαλε η Εκκλησία.

Η Ελισάβετ διαπίστωσε ότι ευκολότερο ήταν να επικρατήσει της ισπανικής Ναυτικής Αρμάδας παρά της τυχαίας, ανώνυμης αγγλικής ποδοσφαιρικής ομάδας, δηλαδή του κάθε νεανικού τσούρμου που γλεντούσε «ασεβώς». Ανάλογες διαπιστώσεις θα έκαναν και οι διάδοχοί της.

Μπάλες εναντίον Πουριτανών και περιφράξεων

Μπάλα παιζόταν κατά κόρον την Κυριακή. Ημέρα ξεκούρασης, αλλά και εκκλησιασμού. Έτσι η θρησκευτική εξουσία των Πουριτανών είχε επιπρόσθετους λόγους να μισήσει το ποδόσφαιρο. Οι νεαροί ποδοσφαιριστές του 17ου αιώνα «απαντούσαν» διοργανώνοντας αγώνες σε προαύλια ναών, συχνά τις ώρες της λειτουργίας! Ενίοτε θυσιάζονταν «υπέρ πίστεως» ορισμένες τζαμαρίες εκκλησιών, θρυμματισμένες από μπάλες που –εκουσίως ή ακουσίως– στέλνονταν πάνω τους.

Παρατηρεί ο Walwin: «Το ποδόσφαιρο ήταν το παιχνίδι των κοινών ανθρώπων κι αντανακλούσε τις ζωές που έκαναν. Η εχθρική στάση των ανώτερων τάξεων απέναντι σε αυτό αντανακλούσε τη συμπεριφορά τους απέναντι στους απλούς ανθρώπους». Το άθλημα συνδέθηκε με γιορτές, έθιμα, εξεγέρσεις, κοινωνικές διαμαρτυρίες. Ποδοσφαιρικοί αγώνες συνόδευαν τους εορτασμούς της Shrove Tuesday, δηλαδή της Τρίτης που κατά τους Άγγλους ήταν η τελευταία ημέρα της Αποκριάς.

Την ημέρα των Χριστουγέννων του 1647 με ένα ποδοσφαιρικό παιχνίδι γιορτάστηκε στο Καντέρμπουρι η επιτυχία της εξέγερσης εναντίον του Πουριτανού δημάρχου και της φρουράς που τον στήριζε. Εκδιώχθηκε τότε κακήν κακώς ο δήμαρχος που είχε διατάξει να λειτουργήσουν κανονικά τα μαγαζιά, φιλοδοξώντας να απαγορεύσει τον εορτασμό των –παγανιστικών, κατά τους Πουριτανούς– Χριστουγέννων.

Στον 18ο αιώνα το ποδόσφαιρο έγινε σημαία των λαϊκών αγώνων εναντίον των περιφράξεων, με τις οποίες εγκαθιδρύονταν μεγάλες ιδιοκτησίες σε εκτάσεις που έως τότε ήταν δημόσιες. Οι διαδηλωτές έπαιζαν μπάλα δίπλα στις διαφιλονικούμενες εκτάσεις ή και μέσα σε αυτές. Εάν επαρκούσε ο αριθμός των συμμετεχόντων και τελεσφορούσαν τα σχέδιά τους να αιφνιδιάσουν τις δυνάμεις καταστολής, τα ποδοσφαιρικά παιχνίδια-συλλαλητήρια τελείωναν με θριαμβευτικά ξηλώματα των φραχτών. Στο Ουέστ Χάντον, το 1764, ακόμη κι οι Δραγόνι (έφιππα στρατιωτικά τμήματα) παρέμειναν αδρανείς, να κοιτούν τους φράχτες που παραδίδονταν στις φλόγες.

Ο 19ος αιώνας διαμόρφωσε στην Αγγλία ένα ποδόσφαιρο διττό. Από τη μία πλευρά, ήταν το άθλημα που αγαπούσαν οι νεαροί εργάτες, οι μαθητευόμενοι τεχνίτες, οι ατίθασοι. Από την άλλη, οι κυρίαρχες τάξεις είχαν αρχίσει να το οικειοποιούνται.

Τι σόι «κυρίαρχες» θα ήταν, εάν δεν το έκαναν; Από τα μέσα του 19ου αιώνα άρχισε να παίζεται στα ιδιωτικά σχολεία και λίγο αργότερα «μπήκε» στο πανεπιστήμιο, στην Οξφόρδη και στο Κέιμπριτζ. Εκεί «καλλιεργήθηκε» συστηματικά. Οι κανόνες του Κέιμπριτζ το 1863 συνυπέγραψαν τη ληξιαρχική πράξη γέννησης του σύγχρονου ποδοσφαίρου.

Καθορίστηκε ακριβής αριθμός παικτών και συγκεκριμένη χρονική διάρκεια κάθε αναμέτρησης. Προσδιορίστηκαν επακριβώς οι διαστάσεις των γηπέδων κι αυτό αντικατόπτριζε τις ίδιες τις κοινωνικές και χωροταξικές εξελίξεις: πριν από τα μέσα του 19ου αιώνα οι περιφράξεις είχαν σχεδόν εκμηδενίσει τη δυνατότητα να παίζεται μπάλα όπως παλιά, δηλαδή σε αχανείς εκτάσεις

Ως προς τον τρόπο παιχνιδιού, το ποδόσφαιρο έπαψε να είναι το βασίλειο της λαϊκής «αυθαιρεσίας» και του αυτοσχεδιασμού. Σταδιακά, όπως παρατηρεί ο J. Williams («Those Base Football Players»), δεν στοιχήθηκε μόνο με τον «βιομηχανικό χρόνο», αλλά και με τη «βιομηχανική ιεραρχία»: ο αρχηγός και υπαρχηγός κάθε ομάδας –παρατηρεί ο Williams– αντιπροσωπεύουν τον επιστάτη και τον εργοδηγό, αντιστοίχως.

Το ποδόσφαιρο επίσης αναγνώρισε την κυριαρχία μιας ανώτερης αρχής στο πρόσωπο του διαιτητή, αλλά και τον καταμερισμό εργασίας στο διαχωρισμό ανάμεσα σε επιθετικούς, μέσους και αμυντικούς παίκτες. Ο διαχωρισμός αυτός δεν σήμαινε διαφορά ρόλων μεταξύ ίσων. Χαρακτηριστικά γράφει ο Williams ότι μέχρι τη δεκαετία του 1990 στην Αγγλία σχεδόν όλοι οι αμυντικοί είχαν πολύ χαμηλότερους μισθούς από τους επιθετικούς, το δε προσωνύμιο που τους είχε αποδοθεί, «sweepers», έφερνε στο νου σκηνές αγγαρείας

Ακόμη κι έτσι όμως, με κανονισμούς άτεγκτους, το «λαξευμένο» ποδόσφαιρο στην Αγγλία το αγάπησαν πολύ περισσότερο τα εργατικά κοινωνικά στρώματα και η κατώτερη μεσαία τάξη. Στον πρώτο ποδοσφαιρικό θεσμό της χώρας, στο Κύπελλο που χρονολογείται από το 1871-72, γρήγορα άρχισαν να επικρατούν ομάδες του βιομηχανικού Βορρά, του εντονότατου εργατικού στοιχείου και των μεταλλωρυχείων.

Στις αγγλικές πόλεις ιδρύθηκαν ομάδες που έφεραν τον τίτλο των λαϊκών και άλλες οι οποίες αγαπήθηκαν κυρίως από τα άνω διαζώματα της κοινωνικής πυραμίδας. Σχεδόν παντού η ιστορική εξέλιξη ανέδειξε τις λαϊκές όχι μόνο ως δημοφιλέστερες αλλά και ως καλύτερες. Στο Λίβερπουλ η ομώνυμη ομάδα, στο Μάντσεστερ η Γιουνάιτεντ και στο Βόρειο Λονδίνο η Άρσεναλ, με την πάροδο του χρόνου, καταγράφηκαν ως ανώτερες και περισσότερο πετυχημένες από τις άλλες: την Έβερτον, τη Σίτι, την Τότεναμ, αντιστοίχως.

Οι αστοί και μεγαλοαστοί της χώρας δεν αδιαφόρησαν ποτέ στο σύνολό τους για το άθλημα, πολλοί όμως προτίμησαν άλλα σπορ. Το κρίκετ, το τένις, αλλά και το ράγκμπι που δεν άργησε να δεσπόσει στα κολέγια.

Κάπως έτσι γεννήθηκε το σύγχρονο ποδόσφαιρο. Κάπως έτσι, με περισσότερες

ή λιγότερες ομοιότητες, κυριάρχησε στον υπόλοιπο κόσμο. Λόγου χάριν η δημιουργία ομάδων με εκ διαμέτρου αντίθετες κοινωνικές - ταξικές «σφραγίδες» στη ληξιαρχική πράξη γέννησής τους είναι φαινόμενο που εντοπίζεται σε ευρωπαϊκές χώρες, στο Μπουένος Άιρες, στο Ρίο ντε Τζανέιρο και αλλού. Τι απομένει από όλα αυτά τα κοινωνικά «αρώματα»; Αυτό είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία. Για την ακρίβεια, δεν πρόκειται για μία ιστορία, αλλά για πάρα πολλές ξεχωριστές, που «εκβάλλουν» σε διαφορετικά (ανά χώρα) συμπεράσματα.

Το πολλαπλό ορόσημο του 1954

Σήμερα το ποδόσφαιρο το περιβάλλει ένα σκηνικό λίγο πολύ γνωστό. Στην ίδια την Αγγλία, εδώ και χρόνια, έχει γίνει ακριβή η εκ του σύνεγγυς παρακολούθηση του αθλήματος. Τα ακριβά αντίτιμα εισιτηρίων προβλήθηκαν ως μέσο απώθησης των επιρροών προς το χουλιγκανισμό ατόμων. Οι εκ γενετής λαϊκές ομάδες διήνυσαν την εξέλιξη –λογική και χρονική– διαδρομή: λαϊκές, δημοφιλέστερες, εμπορικότερες, άρα πόλος έλξης ισχυρότερων ή κυνικότερων επιχειρηματιών-μνηστήρων.

Στην παρούσα συγκυρία ο δρόμος αυτός επιφυλάσσει κάμποσα αδιέξοδα για αρκετές από αυτές τις ομάδες. Η Μάντσεστερ Γιουνάιτεντ και η Λίβερπουλ βολοδέρνουν στα χρέη, πληρώνοντας τα «έργα» των Αμερικανών ιδιοκτητών τους. Η εξέλιξη φαντάζει με μικρογραφία πολλών χαρακτηριστικών του καπιταλισμού της εποχής μας, δικαίωσε δε στο έπακρο τις κινητοποιήσεις που είχαν κάνει προ πενταετίας οι οπαδοί της Γιουνάιτεντ αντιδρώντας στην πώληση του συλλόγου στον Αμερικανό μεγιστάνα Γκλέιζερ. Ο εν λόγω επιχειρηματίας απέκτησε την ομάδα με... δικά της λεφτά: αποπληρώνει από τα δικά της έσοδα τα δάνεια που έλαβε για να την αγοράσει.

Κυνικότερο όμως είναι το θράσος των Αμερικανών ιδιοκτητών αμφότερων των ομάδων. Το δίδυμο Χικς – Τζίλετ έχει φορτώσει στις πλάτες της Λίβερπουλ χρέος 330 εκατ. δολαρίων, αλλά όρισε τιμή ενδεχόμενης πώλησης της ομάδας τα 800 εκατ., διότι έκαστος εκ των δύο επιχειρηματιών «πρέπει» να αποκομίσει μπόλικο κέρδος. Στη Γιουνάιτεντ η οικογένεια Γκλέιζερ είναι σαφής: θα πουλήσουν μόνο εάν εξασφαλίσουν κέρδη 500-700 εκατ. ευρώ. Πώς να μη θυμηθείς τα golden boys των «γκρεμισμένων» αμερικανικών επενδυτικών τραπεζών που αύξαναν τα ήδη αστρονομικά μπόνους τους, μπας και κολλήσουν τα κομμάτια των ραγισμένων καρδιών τους.

Επειδή η Αγγλία δεν ανήκει στην ευρωζώνη, το Χρηματιστήριο του Λονδίνου είναι απαλλαγμένο από διαδικασίες ελέγχου της προέλευσης των χρημάτων, οι οποίες ισχύουν αλλού. Έτσι, εδώ και χρόνια «πολιορκούν» ή και αποκτούν βρετανικούς συλλόγους επιχειρηματίες διαφόρων «κυβικών» από όλη την υφήλιο. «Ολιγάρχες» από την πρώην ΕΣΣΔ, Άραβες βουτηγμένοι στα πετροδολάρια, Αμερικανοί Κροί-

σοι – όλοι συνωστίζονται για μια θέση σε αυτό το πανηγύρι, απροσδιόριστο τμήμα του οποίου βεβαίως διεκπεραιώνει διάφορες «καθαρτήριες» αποστολές.

Μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το ποδόσφαιρο αποτελούσε ανά την υφήλιο είδος αυτοτελούς πολιτισμικού «σήματος κατατεθέντος» της εργατικής τάξης, το οποίο βεβαίως γινόταν ενίοτε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τις πολιτικές ηγεσίες. Ο Μουσολίνι λ.χ. αξιοποίησε στο έπακρο ως ιδεολογικό και πολιτικό όπλο τους θριάμβους της ιταλικής εθνικής ομάδας στα Παγκόσμια Κύπελλα του 1934 και 1938. Φυσικά, παντού και πάντοτε υπάρχει άλλη όψη: στα χρόνια της «ποδοσφαιρικής» προπαγάνδας του Μουσολίνι δυο ομάδες περιόδευαν ως πρέσβεις του αγώνα εναντίον του Φράνκο και συλλέκτες οικονομικών ενισχύσεων για την αντιφασιστική μάχη. Στην Ευρώπη η βασιλική Εουσκάντι και στην Αμερική η καταλανική Μπαρτσελόνα.

Έπειτα από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το άθλημα άρχισε να μετατρέπεται συστηματικά σε πεδίο δράσης της ισχύος του χρήματος, σε μήλο της έριδος για ανταγωνιζόμενα επιχειρηματικά συμφέροντα, σε έδαφος πρόσφορο για εκτεταμένες παρεμβάσεις των πολιτικών ελίτ, αλλά και σε ανερχόμενο «ατού» της βιομηχανίας του θεάματος.

Εάν αναζητήσουμε ορόσημο-αφετηρία για όλα αυτά, αξίζει να σταθούμε στο Παγκόσμιο Κύπελλο του 1954 (Ελβετία). Η αναμέτρηση της Ουγγαρίας με τη Δυτική Γερμανία στον τελικό θεωρήθηκε μεγάλη μάχη του Ψυχρού Πολέμου. Σε εκείνο το ματς όμως άναψε για τα καλά ένας πόλεμος «ενδογερμανικός»: οι Γερμανοί παίκτες νίκησαν φορώντας παπούτσια Adidas, με ειδικά καρφιά που βοηθούσαν το τρέξιμο στο λασπωμένο γήπεδο. Ο απροσδόκητος θρίαμβός τους επί των –κορυφαίων, τότε– Ούγγρων ήταν μεγάλη νίκη της Adidas του Άντολφ Ντάσλερ εναντίον της Puma, την οποία κατείχε ο αδελφός του και άσπονδος ανταγωνιστής πλέον Ρούντι.

Τι δεν θα μπορούσε να φανταστεί κανείς τότε; Ότι 16 χρόνια αργότερα, στο Μεξικό, ο Πελέ θα εισέπραττε από την Puma 120.0000 δολάρια ως αμοιβή για την κίνηση που έκανε δευτερόλεπτα προτού αρχίσει ο τελικός αγώνας Βραζιλία - Ιταλία: δέροντας τα κορδόνια του εκείνη την επιλεγμένη στιγμή στο κέντρο του γηπέδου, προ(σ)κάλεσε τις κάμερες να «ζουμάρουν» στα διαφημιζόμενα παπούτσια. Δεν θα φανταζόταν επίσης κανείς τότε ότι στη δεκαετία του 1990 η Nike θα υπέγραφε με την ποδοσφαιρική ομοσπονδία της Βραζιλίας συμβόλαιο το οποίο θα υποχρέωνε την εθνική ομάδα της χώρας όχι μόνο να δώσει έως και 50 φιλικούς αγώνες για λόγους εμπορικούς, αλλά επιπροσθέτως να επιστρατεύει σε καθένα από αυτά τα ματς τουλάχιστον οκτώ βασικούς παίκτες.

Τι άλλο σημαντικό συνέβη στην Ελβετία του 1954; Για πρώτη φορά η τηλεόραση κάλυψε αγώνες Παγκοσμίου Κυπέλλου. Επίσης, είναι σχεδόν βέβαιο ότι στον τελικό τους Γερμανούς δεν τους βοήθησαν μόνο τα παπούτσια της Adidas τα βολικά, αλλά και (της εποχής εκείνης τα όποια) αναβολικά.

Αφεντικά, τηλεόραση και πολιτικοί

Όσα συνέβησαν έκτοτε με την «ηλεκρατορία» στο ποδόσφαιρο και με το ντόπινγκ θα επαρκούσαν για να γραφτούν βιβλία. Ένα πάντως έγραψε ο Σουμάχερ, τερματοφύλακας της γερμανικής εθνικής ομάδας στο Μουντιάλ του 1986 (Μεξικό). Σε αυτό το βιβλίο ο γκολκίπερ καταμαρτυρούσε εκτεταμένη χρήση αναβολικών στην ομάδα. Έρευνα δεν έγινε, αλλά κάποιος τιμωρήθηκε: ο ίδιος ο Σουμάχερ! Εξοβελίστηκε από το εθνικό συγκρότημα και από το σύλλογό του, την Κολωνία. Συνέχισε την καριέρα του στην Τουρκία. Κι αυτό δύσκολα θα το προέβλεπε κάποιος το 1954.

Ακόμη δυσκολότερα θα φανταζόταν αυτό που θα συνέβαινε τρεις δεκαετίες αργότερα: ότι στο Μεξικό το 1986 η τηλεόραση θα επέβαλε τη διεξαγωγή των σημαντικότερων αγώνων ντάλα μεσημέρι, για να συμπίπτουν με τις απογευματινές ώρες υψηλής τηλεθέασης στην Ευρώπη. Το πόσο βασανιστικό είναι να παίζει κανείς ποδόσφαιρο κάτω από το μεσημεριανό ήλιο στο Μεξικό άφηνε παντελώς αδιάφορη την αριμόδια τηλεοπτική εταιρεία (Televisa), όπως και την παγκόσμια ποδοσφαιρική ομοσπονδία (FIFA).

Ο τελικός του Μουντιάλ 1978 δεν μεταδόθηκε στις ΗΠΑ, διότι το ενδιαφέρον εκεί ήταν ελάχιστο. Σήμερα, όμως; Δυο τηλεοπτικοί αμερικανικοί οργανισμοί, το ABC/ESPN και το Univision, θα πληρώσουν στη FIFA 425 εκατ. δολάρια για τα Μουντιάλ του 2010 και του 2014. Το Univision που εδρεύει στο Λος Άντζελες είναι το μεγαλύτερο ισπανόφωνο κανάλι στις ΗΠΑ – η αύξηση των Λατίνων στη χώρα ανεβάζει και τη δημοτικότητα του αθλήματος σε αυτήν. Περίπου 18 εκατ. παιδιά ασχολούνται στις ΗΠΑ με το ποδόσφαιρο.

Σε αρκετές χώρες η ιδιότητα του πετυχημένου προέδρου και ιδιοκτήτη δημοφιλούς ποδοσφαιρικής ομάδας, σε συνάρτηση βεβαίως με την οικονομική ισχύ, αποδεικνύεται αποτελεσματικότερο εφελτήριο πολιτικής ανέλιξης. Δεν είναι μόνο το ηχηρότατο ιταλικό παράδειγμα Μπερλουσκόνι και Μίλαν. Ο συντηρητικός κι εξόχως εύπορος Μαουρίτσιο Μάκρι έγινε δήμαρχος του Μπουένος Άιρες αξιοποιώντας τη δημοτικότητα που απέκτησε την περίοδο της προεδρίας του στη λαοφιλή ομάδα Μπόκα Τζούνιορς – επί των ημερών του η Μπόκα «σάρωνε» τα πάντα.

Η «ποδοσφαιρική πολιτική» είναι πολύ σοβαρή υπόθεση και για όσους έχουν ήδη αναρριχηθεί στην εξουσία, έστω και αν το άγχος τους οδηγεί ενίοτε σε ατράπους φαιδρότητας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ο πρόεδρος της Αργεντινής Κάρολος Μένεμ εφάρμοσε ένα είδος «οικογενειακού προγραμματισμού»: συνειδητοποιώντας ότι το ασυγκράτητο, γνωστό πάθος του για τη Ρίβερ Πλέιτ στερούσε πολυσυλλεκτικότητα από το «προφίλ» του, υποχρέωσε την κόρη του να εμφανίζεται ως ένθερμη οπαδός της πολύ λαοφιλέστερης Μπόκα Τζούνιορς!

Στην Ισπανία ο κατασκευαστικός τομέας έχει χτίσει τείχη για να μην ξεφύγει το ποδόσφαιρο της χώρας από τον έλεγχό του. Όπως έγραψε κι ο Μανουέλ Βάθκεθ Μο-

νταλμπάν, τα «αστέρια» του εν λόγω επιχειρηματικού τομέα κλείνουν εξαιρετικές δουλειές χάρη στις ομάδες τις οποίες διοικούν. Ένα από τα «αστέρια» αυτά είναι ο Φλορεντίνο Πέρεθ, πρόεδρος της Ρεάλ Μαδρίτης. Στην πρώτη του θητεία στη Ρεάλ κι αφού ξόδεψε πακτωλούς χρημάτων για μεταγραφές, ο Πέρεθ πούλησε το αθλητικό κέντρο της ομάδας. Το αγόρασε το 2001 ο Δήμος Μαδρίτης σε τιμή τετραπλάσια της κανονικής. Ποιος είπε ότι τέτοια χονδροειδή χατίρια γίνονται μόνο στην Ελλάδα;

Πλάι σε όλα αυτά, θα πρέπει να συνυπολογιστεί η διαφθορά που επανξάνεται ως αποτέλεσμα του στοιχήματος, δηλαδή της επέκτασης της βιομηχανίας του τζόγου, με «στησίματα» αγώνων, κ.λπ.

Τι συνέβη λοιπόν; Έχασε το ποδόσφαιρο τη λαϊκότητά του, επειδή έγινε κέντρο τόσων και τέτοιων «βιομηχανιών»; Του την αφαίρεσαν τα αφεντικά των ομάδων, η δόμησή του με γνώμονα τη μεγιστοποίηση του κέρδους, οι «ντρίπλες» των οικονομικών και πολιτικών εξουσιών, οι παρελάσεις των VIP από τις κερκίδες των επισημών; Μα εάν το ποδόσφαιρο είχε χάσει τη λαϊκότητά του, δεν θα συνέβαιναν όλα τα παραπάνω. Δεν θα στηνόταν όλο αυτό το πλέγμα των ομόκεντρων «βιομηχανιών» πάνω του.

Το ποδόσφαιρο διατηρεί τη λαϊκότητά του, υπό την έννοια ότι εξακολουθεί –όσο κανένα άλλο άθλημα– να συνεγείρει σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της υφηλίου τους «κοινούς ανθρώπους» για τους οποίους έγραφε ο Walwin. Στον πυρήνα του παραμένουν σταθερά όλα τα επιμέρους στοιχεία χάρη στα οποία έγινε κοσμαγάπητο: από τη δυνατότητα μιας παρέας να παίξει μπάλα οπουδήποτε υπάρχει λίγος χώρος, μέχρι την έλλειψη αυστηρών σωματομετρικών προαπαιτούμενων, ακόμη και για τις «κορυφές» του επαγγελματικού ποδοσφαίρου.

Ο Γκαρίντσα, ένας από τους καλύτερους Βραζιλιάνους ποδοσφαιριστές (κατά πολλούς, ανώτερος του Πελέ), είχε στραβή σπονδυλική στήλη και τα δυο του πόδια «κοίταζαν» προς την ίδια κατεύθυνση! Στη δεκαετία του 1970 μεσουράνησε ο Ολλανδός Κρόιφ με το σχεδόν καχεκτικό σώμα. Στη δεκαετία του 1980 ο Μαραντόνα ήταν χοντρούλης, και σήμερα ο θεωρούμενος (δικαίως) καλύτερος παίκτης του κόσμου, ο συμπατριώτης του Λιονέλ Μέσσι, δεν διαθέτει δα κανένα «αγαλματένιο», απεγάδιαστο αθλητικό κορμί. Ίσα ίσα, ελαφρώς καμπουριάζει. Το ποδόσφαιρο είναι το άθλημα των γήινων όντων.

Περί λαϊκού οπίου και άλλων δαιμονίων

Είναι το ποδόσφαιρο «όπιο του λαού»; Κάποτε όσοι απαντούσαν καταφατικά αφθονούσαν στις τάξεις της Αριστεράς – ιδίως της ελληνικής. Σήμερα έχουν μειωθεί κατά πολύ οι οπαδοί του αφοριστικού αυτού δόγματος και τούτο, αν μη τι άλλο, είναι ένδειξη κάποιας ωριμότητας: αν έχεις πυρετό δεν ωφελεί να τα βάζεις με τα θερμο-

μετρα. Διότι ακόμη κι όταν το ποδόσφαιρο εμπλέκεται με τρόπο αρκούντως ζωντανό σε πολιτικές, ιδεολογικές, κοινωνικές ή τοπικές αντιπαραθέσεις, είναι δύσκολο να αρνηθείς τη σοφία που αποπνέει η απλή φράση του συγγραφέα Εντουάρντο Γκαλεάνο: «Τα δάκρυα δεν βγαίνουν από το μαντίλι». Ο Γκαλεάνο το έγγραψε επιθυμώντας να υπογραμμίσει ότι δεν νοείται να ενοχοποιείται το ποδόσφαιρο για εμπόλεμες συρράξεις και σοβινιστικά ξεσπάσματα που είχαν ποδοσφαιρικές αφορμές. Οι επτά αυτές λέξεις όμως συγκροτούν μια πειστική γενική «γραμμή υπεράσπισης»: ούτε η νεανική βία των κερχίδων και των πέριξ των γηπέδων χώρων παράγεται από αμιγείς ποδοσφαιρικές μήτρες. Απόδειξη είναι πως συχνά πυκνά εκδηλώνεται με ποικίλες αφορμές σε σχολεία και σε γειτονιές, ενίοτε με τη μορφή βεντέτας μεταξύ συνοικιών (π.χ. Νίκαια – Κορδαλλός).

Η παραδοσιακή αιτιολόγηση του αφορισμού περί «οπίου του λαού» είναι απλουστευτική – σχεδόν παιδαριώδης: «...διότι αποχαυνώνεται ο κόσμος και δεν εξεγείρεται». Μάλιστα. Βρήκαμε τουλάχιστον σχέση «αιτίου – αιτιατού»; Ανιχνεύθηκαν μήπως ιστορικές εμπειρίες πρόθυμες να πείσουν ότι ξεχειλίζουν από ριζοσπαστισμό και ανατρεπτικές διαθέσεις οι κοινωνίες που αγαπούν λιγότερο το ποδόσφαιρο, ενώ «βουτούν» στη μοιρολατρία και την υποταγή όσες το λατρεύουν; Εκτός αν θεωρήσουμε πρότυπα κοινωνικής παθητικότητας τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, τη «ζώνη» του *argentnazzo* και των Ζαπατίστας: εκεί το ποδόσφαιρο λατρεύεται με απύθμενο πάθος.

Ειρήσθω εν παρόδω, το Μουντιάλ του 2002 (Ιαπωνία και Βόρεια Κορέα) διεξήχθη στον απόηχο της μεγάλης εξέγερσης στην Αργεντινή κι ενώ στη χώρα αυτή τελούσαν υπό καθεστώς ιδιότυπης εργατικής αυτοδιαχείρισης πολλά εργοστάσια, εγκαταλελειμμένα από τα αφεντικά που είχαν εφαρμόσει την τακτική «πάρε τα λεφτά και τρέχα». Προτού αρχίσει το Μουντιάλ, σε συνέντευξή του στη NET ο Χ. Αλνταμίρα, βουλευτής του Εργατικού Κόμματος της Αργεντινής, ήταν κατηγορηματικός: «Εάν κερδίσουμε το τρόπαιο όχι μόνο δεν θα βρει σανίδα σωτηρίας η κυβέρνηση, αλλά ο ενθουσιασμός των εργαζομένων που θα βγουν κατά εκατοντάδες χιλιάδες στους δρόμους –ξέροντας τι θέλουν– θα την κλονίσει».

Σε εκείνο το Μουντιάλ η ομάδα της Αργεντινής απέτυχε παταγωδώς κι έτσι η πραγματικότητα δεν έκρινε την άποψη του Αλνταμίρα. Ο πυρήνας της σκέψης του όμως ήταν προφανής: μπορεί το 1978 η αιμοσταγής χούντα του Βιντέλα να αξιοποίησε κατά τρόπο φρικτό και αποτελεσματικό το Μουντιάλ που έγινε στη χώρα, και το οποίο κατέληξε σε θορίαμβο της Αργεντινής, αλλά όταν οι συνθήκες είναι διαφορετικές, η μπάλα κινείται προς... άλλα μέρη. Στρογγυλή είναι και κυλάει.

Το καλοκαίρι του 2004 η κατάκτηση του Ευρο από το ελληνικό αντιπροσωπευτικό συγκρότημα προκάλεσε στη χώρα ξεσπάσματα χαράς και εκδηλώσεις που ενσωμάτωσαν πολλά και συχνά αντιφατικά στοιχεία. Το αυθεντικό πανηγύρι των δρόμων συνυπήρχε με κρούσματα (όχι γενικευμένα, ούτε όμως και αμελητέα) ρατσιστι-

κής συμπεριφοράς σε βάρος μεταναστών. Εθνικιστικές αρλούμπες ακούστηκαν, αλλά στο Καλλιμάρμαρο εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι εκδήλωσαν –με μουρμούρες και αποδοκιμασίες– τη δυσφορία τους για όλη εκείνη την πασαρέλα κυβερνητικών στελεχών, αθλητικών και θρησκευτικών ταγών.

Εν μέσω όλων αυτών, συζητήθηκε εκτενώς η ευκαιρία που είχε η κυβέρνηση να αξιοποιήσει το πανηγυρικό κλίμα για να προωθήσει τον «τρομονόμο». Ναι, την είχε αυτήν την ευκαιρία η κυβέρνηση. Ποιος ευθυνόταν; Το Euro ή όσα (δεν) έγιναν και (δεν) επιτεύχθηκαν στον πολιτικό στίβο; Δηλαδή όλα ήταν τότε στα πρόθυρα μιας... γενικής ανταρσίας, έως ότου παρενέβη το άτιμο το ποδόσφαιρο;

Εκτοτε παρήλθαν κάμποσα καλοκαίρια, κατά τη διάρκεια των οποίων η καθεστωτική θεσμική φάμπρικα παρήγαγε ανελεύθερα ή αντεργατικά μέτρα, συναντώντας αντιστάσεις υποτονικές ή τουλάχιστον όχι επαρκείς να «στριμώξουν» την πολιτική εξουσία. Ποδοσφαιρικά γεγονότα δεν υπήρξαν για να αναθεματίσουμε. Θα έπρεπε μήπως να καταγγείλουμε «τα μπάνια του λαού»;

Το 2004 επίσης αποτελούσε αντικείμενο σοβαρών συζητήσεων κάτι που συμβαίνει αδιαλείπτως: καθώς η βία που εκδηλώνεται στα γήπεδα κατά κανόνα στερείται παντελώς ηθικών ερεισμάτων, ο αθλητισμός μετατρέπεται σε πειραματικό εργαστήριο για κατασταλτικά μέτρα που κατόπιν διαχέονται στην υπόλοιπη κοινωνία. Νέα πρακτική; Καθόλου. Το 1979 η τότε κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αποπειράθηκε δυο φορές να θεσμοθετήσει τη χρήση αστυνομικών σκύλων, αρχής γενομένης από τα γήπεδα. Απέτυχε, συν τοις άλλοις επειδή αντέδρασαν οι ίδιοι οι ποδοσφαιριστές.

Προφανώς τότε ήταν άλλες οι ιδεολογικές και πολιτικές συντεταγμένες της εποχής και γι' αυτό διέφερε –σε σχέση με το σήμερα– η κουλτούρα την οποία απέπνεε ο (καθόλου ενιαίος βεβαίως) κόσμος του ποδοσφαίρου. Το 2004 οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι η κοινωνία εμπιστευόταν πρωτίστως το στρατό (84%), τους δικαστές (73%) και την αστυνομία (72%). Χρειαζόταν λοιπόν μπόλικη εθελούφλια για να μεμφθείς το Euro ως βασικό τροφοδότη της ανοχής στην περιστολή κοινωνικών και δημοκρατικών δικαιωμάτων.

Ο Έκο ψάχνει κυριακάτικες εξεγέρσεις

Στην Ελλάδα η «επίσημη» Αριστερά έδειχνε εδώ και δεκαετίες πολύ επιρρεπής προς το απλουστευτικό θεώρημα περί «λαϊκού οπίου». Θα μπορούσαμε να αποδώσουμε αυτή την ισχυρή τάση στην περίοδο της Χούντας; Ναι, εάν θέλαμε να είμαστε επιδερμικοί στην ερμηνεία μας και εξόχως επιεικείς στην κριτική μας. Οι χούντες και τα ημιφασιστικά καθεστώτα που ταλάνισαν επί δεκαετίες τις κοινωνίες της Λατινικής Αμερικής καπηλεύτηκαν στο έπακρο το ποδόσφαιρο, αλλά η συντριπτική πλειονότητα των Λατινοαμερικάνων αριστερών θα κάγγαζε εάν άκουγε τα περί «οπίου».

Αυτό που ωθούσε επί δεκαετίες την «επίσημη» ελληνική Αριστερά προς το αξίωμα του «λαϊκού οπίου» ήταν περισσότερο ένα κράμα ιδιότυπου ελιτισμού, αγοραφοβίας και εμμονής σε αυστηρούς κώδικες «καλής συμπεριφοράς των επαναστατών». Εάν όλα αυτά εκδηλώνονταν μόνο με αφορμή το ποδόσφαιρο (και σε βάρος του), το κακό θα ήταν μικρό έως απειροελάχιστο. Πώς όμως θα μπορούσαν να περιοριστούν εκεί;

Ο ίδιος (πάνω κάτω) ελιτισμός - ναρκισσισμός διαπότιζε τις κομματικές ηγεσίες που θεωρούσαν ότι κατέχουν την απόλυτη επαναστατική σοφία και την εκάστοτε «απόλυτη αλήθεια». Η ίδια (πάνω κάτω) αγοραφοβία επέφερε τη δυσπιστία απέναντι σε οτιδήποτε φάνταζε ταυτοχρόνως σφριγηλό, δημοφιλές, μαζικό: ας μη λησμονούμε ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα «σύμμαχος» της μπάλας που οδηγούσε σε... μαστούρα τον κόσμο ήταν τα σόλα του Χέντριξ και οι στίχοι του Ντίλαν – εν ολίγοις το ροκ ως ενσάρκωση του «αμερικάνικου τρόπου ζωής» (τι απύθμενη βλακεία!).

Οι ίδιοι (πάνω κάτω) κώδικες που εκλάμβαναν την παρακολούθηση ενός ποδοσφαιρικού ματς ως επίσκεψη σε καθεστωτικό ιδεολογικό τεκέ έφθασαν κάποτε στο σημείο να καταρτίζουν κλίμακες αξιολόγησης «καλών επαναστατών», με βαθμολογία αντιστρόφως ανάλογη του αριθμού των ερωτικών συντρόφων των «εξεταζόμενων»! Το «δόγμα Φαράκου», για όσους θυμούνται...

Δυστυχώς, τα δύο πρώτα από τα προαναφερθέντα κουσούρια της «επίσημης» Αριστεράς δείχνουν ανθεκτικά στο χρόνο. Απλώς δεν μετουσιώνονται στα ίδια σύνδρομα και στις ίδιες (περί συμπεριφοράς, μουσικής και διασκέδασης) οδηγίες.

Μήπως το ποδόσφαιρο είναι «όπιο του λαού» επειδή παραπέμπει σε θρησκευτική ορολογία, διαθέτοντας πιστούς, θεούς, ημίθεους, τελετουργικό και μια «στρογγυλή θεά»; Ακόμη και το γνωστό αστείακι με τον μπάτσο που είναι μπουζούκι επειδή αποκαλείται κι αυτός όργανο θα φάνταζε «σοβαρότερο» σόφισμα.

Το ποδόσφαιρο δεν έχει εγγενή σχέση με διάδοση μεταφυσικών αντιλήψεων, εκτός αν το ενοχοποιήσουμε και για τις προλήψεις («γούρια», «γρουσουζιές») πολλών οπαδών σε έναν κόσμο στον οποίο έχουν καταγραφεί περιπτώσεις προέδρων και πρωθυπουργών που συμβουλευότανται μέντιουμ. Το ποδόσφαιρο δεν έχει εγγενή σχέση με διδαχές που ευλογούν την υποταγή σε ανώτερα όντα, εξυμνώντας τη σοφία με την οποία πλάστηκε ο κόσμος της ανισότητας. Ακόμη και με τους κατεργασμένους κανόνες που το διέπουν από το τέλος του 19ου αιώνα, το ποδόσφαιρο παραμένει το πιο «ελευθεριάζον» και λαϊκό ομαδικό άθλημα.

Δεν χρειάζεται να ενστερνιστεί κανείς την άποψη ότι είναι «μπαλέτο της εργατικής τάξης». Δεν είναι αναγκαίο να συμμεριστεί τον ενθουσιασμό του Τσε, ο οποίος το θεωρούσε «επαναστατικό όπλο», του Γκράμσι και του Καμύ που διέκριναν σε αυτό ενδιαφέρουσες ηθικές και φιλοσοφικές πλευρές, του Παζολίνι που το έβλεπε γεμάτο από ποιητικές στιγμές. Ούτε να προσυπογράψει οπωσδήποτε την προσέγγιση του παλιού προπονητή της Λίβερπουλ (1959-1974) Μπιλ Σάνκλι, που θεωρούσε

το ποδόσφαιρο «σοσιαλισμό χωρίς πολιτική», επειδή το χαρακτηρίζει η τριπλή αρχή «προπονήσου σωστά, δούλεψε για το διπλανό σου, πάρε το μερτικό της επιτυχίας που σου αναλογεί». Τίποτε από όλα αυτά τα πολύ ενδιαφέροντα να μην κάνουμε (αν και θα χάναμε, αν τα απορρίπταμε άπαντα), θα δυσκολευτούμε αφάνταστα να βρούμε ψήγμα σοβαρότητας στην ταύτιση της θρησκείας με το ποδόσφαιρο και –μέσω της εν λόγω ταύτισης– στην ίδια την αναγωγή του σε «όπιο του λαού».

Κάποτε ο Ουμπέρτο Έκο αναρωτήθηκε: «Είναι δυνατόν να γίνει επανάσταση μια Κυριακή που θα παίζεται ποδόσφαιρο;». Θεωρητικώς, είναι δυνατόν να γίνει και η επικράτησή της να γιορταστεί με ποδόσφαιρο – αλά Καντέρμπουρι 1647. Πρακτικώς, όλοι ξέρουμε ότι δεν φταίει κανένα ποδοσφαιρικό ματς αν τα κινήματα κοινωνικής απείθειας δυσκολεύονται να φέρουν «τα πάνω κάτω». Εάν έφταιγε αυτό, ο Έκο όλο και κάποια επανάσταση θα έβλεπε μεσοβδόμαδα, τουλάχιστον σε ημέρα «κενή» από αγώνες του Τσάμπιονς Λιγκ.

Φλας μπακ στην εποχή της ελληνικής Χούντας: είναι πασίγνωστο ότι η δικτατορία, εκτός των άλλων παρεμβάσεων της στο ποδόσφαιρο (χρηματικές ενισχύσεις, υποσχέσεις για ανεγέρσεις ή επεκτάσεις γηπέδων, κ.λπ.), οικειοποιήθηκε σε βαθμό αηδιαστικό την επιτυχία του Παναθηναϊκού να φθάσει μέχρι τον τελικό του Κυπέλλου Πρωταθλητριών Ομάδων Ευρώπης, στο Γουέμπλεϋ. Τελευταίο «σκαλοπάτι» πριν από τον τελικό εκείνο ήταν η νίκη του Παναθηναϊκού επί του Ερυθρού Αστέρα Βελιγραδίου (Απρίλιος 1971). «Βασικό συντελεστή του θριάμβου», αποκαλούσε την επόμενη ημέρα στο πρωτοσέλιδό της η εφημερίδα *Αθλητική ηχώ* τον υπεύθυνο αθλητισμού Κ. Ασλανίδη! Ναι, τέτοιο προπαγανδιστικό πατρωνάρισμα. Κι όμως, οι φίλοι του Παναθηναϊκού που βγήκαν στους δρόμους να γιορτάσουν τη νίκη εκείνη δέχθηκαν διάφορες... «θωπιές», κλοτσιές και ροπαλιές από αστυνομικούς! Βλέπετε, ναι μεν έπρεπε να κερδίζει το γκουβέρνο, όχι όμως και να καλομάθει το πόπολο στο πανηγύρι, στη συνάθροιση, στο δρόμο.

Το παιχνίδι στην εποχή της πολυθρόνας

Παρ' όλα αυτά, στη σκέψη της «επίσημης» Αριστεράς, αφενός ο ενδιαφερόμενος για το ποδόσφαιρο ταυτιζόταν με τον αποχαυνωμένο και αφετέρου ο περίξ της μπάλας κόσμος παρέμενε μονοσήμαντα εχθρικός.

Την πεποίθηση που αντιστοιχούσε στο «αφενός» δεν την κλόνισε καν η μετατροπή της «χαμένης γενιάς του Γουέμπλεϋ» σε «γενιά του Πολυτεχνείου». Τη δεύτερη πεποίθηση δεν την κλόνισε καν το γεγονός ότι η Χούντα εξανάγκασε τον Ελληνογάλλο άσσο του Ολυμπιακού Ρομέν Αργυρούδη να εγκαταλείψει τη χώρα για να μη φυλακιστεί – αυτός και η επίσης αριστερή γυναίκα του, που είχε συλληφθεί να μοιράζει προκηρύξεις.

Στη χαρραγή της Μεταπολίτευσης, Κυριακή 24 Νοεμβρίου 1974, στην Αθήνα έγινε η μεγάλη πορεία για την πρώτη επέτειο της εξέγερσης του Πολυτεχνείου. Νωρίτερα, στο Φάληρο διεξαγόταν αγώνας Ολυμπιακός – Παναθηναϊκός. Κατά τις επόμενες ημέρες, έντυπα της Αριστεράς ανέλυναν το... ανοσιούργημα: σαράντα χιλιάδες κόσμος πήγαν στο γήπεδο προτού αρχίσει η πορεία. Στο γήπεδο βεβαίως ακούστηκε αρκετές φορές το σύνθημα «Λαέ, θυμήσου τον Νοέμβρη». Έπειτα από τη λήξη του ματς εθεάθησαν στην πορεία αρκετοί φίλαθλοι – μόλις είχαν φθάσει, με τα κασκόλ της ομάδας τους. Ε, τους «υποδέχθηκαν» μπόλικες λοξές ματιές. Εάν είχαν κατέβει στο Πολυτεχνείο από το σπίτι τους κι όχι από το γήπεδο, τότε ναι, θα ήταν... αυθεντικοί δημοκράτες.

Στα 36 χρόνια που παρήλθαν από τότε άφθονες στατιστικές κι αναρίθμητες απλές εικόνες καθιστούν το συμπέρασμα ακλόνητο: τα γήπεδα γέμιζαν σε εποχές έντονης κοινωνικής εξωστρέφειας, ενεργητικότητας, αισιοδοξίας και ενασχόλησης με τα κοινά. Το γήπεδο άρχισε να «κόβεται» αργότερα όχι βεβαίως επειδή ο κόσμος έπαψε να ενδιαφέρεται για το ποδόσφαιρο αλλά διότι την κερκίδα την αντικατέστησε ο καναπές μπροστά από την TV που μεταδίδει ματς όλη μέρα, από όλο τον κόσμο. Το γήπεδο άρχισε να «κόβεται» σε μαζική κλίμακα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, μαζί με δύο ακόμη πάλαι ποτέ ακλόνητες λαϊκές συνήθειες: την καθημερινή ανάγνωση εφημερίδας και την τακτική βραδινή έξοδο. Τυχαίο; Ασφαλώς όχι.

Όλες αυτές οι «περικοπές», χρόνια πριν από τα «τσεκουρώματα» στον 13ο και 14ο μισθό, σκιαγράφησαν μια εποχή: αυτήν κατά την οποία μειωνόταν ο ελεύθερος χρόνος μαζί με την εξωστρέφεια. Ο ελεύθερος χρόνος παρέμεινε επαρκής κυρίως για τους άνεργους, τους υποαπασχολούμενους και κάποιους από τους νεόπλουτους – διότι πολλοί νεογιάπηδες απέκτησαν την πολυπόθητη ιδιότητά τους με αντίτιμο έως και νευρασθένειες, από τα 18ωρα εργασίας. Η χαμένη σιγουριά άρχισε να αναζητείται στον καναπέ και το υποκατάστατο ενεργητικότητας στο άτυπο αξίωμα «δεν είναι η ζωή παράλυτη, αρκεί να δεις κάνα ριάλιτι».

Η εποχή της πολυθρόνας κόμισε το αντίστοιχο ποδόσφαιρο. Αυτό συνεχίζει να διαπρέπει στις τηλεθεάσεις –τουλάχιστον όταν οι αγώνες είναι σημαντικοί– και να γεμίζει κερκίδες σε ξεχωριστές περιστάσεις (ντέρμπι, ματς κρίσιμα για κάποια εγχώρια ή ευρωπαϊκή διοργάνωση). Έχει πάψει όμως να συντηρεί τη μαζική, σταθερή προσέλευση στο γήπεδο κάθε βδομάδα.

Στα ματς της ελληνικής Σούπερ Λιγκ κόβονταν φέτος κατά μέσο όρο 7.651 εισιτήρια – μόνο ο Παναθηναϊκός και ο Ολυμπιακός υπερέβησαν τις 20.000 ανά αγώνα. Στο πολυπληθέστατο Περιστέρι αρκετές δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι ενδιαφέρονται για την τοπική ομάδα, τον Ατρόμητο. Τα εισιτήρια όμως που «έκανε» κατά μέσον όρο ο Ατρόμητος φέτος σε κάθε του παιχνίδι ήταν μόλις 2.054, μολοντί η πορεία της ομάδας ήταν εν γένει καλή. Για τους ισχνούς αυτούς αριθμούς, η ανεπάργεια ελεύθερου χρόνου ευθύνεται πολύ περισσότερο από όσο αναγνωρίζουν οι τετριμ-

μένες «αναλύσεις». Πριν από λίγα χρόνια πανευρωπαϊκή έρευνα κατέδειξε ότι την ευτυχία της αργίας κάθε Κυριακή την απολαμβάνει το 73,2% των Ευρωπαίων στα «15» κράτη μέλη, αλλά μόνο το 56,9% των Ελλήνων. Σε πείσμα όλων αυτών, το πάθος των ποδοσφαιρικών επιχειρήσεων (ΠΑΕ) για τα... ακριβά εισιτήρια παραμένει αμείωτο. Ανεξήγητο; Όχι. Στην εποχή των χορηγών, των διαφημίσεων και των καλών τηλεοπτικών συμβολαίων έχει μειωθεί αισθητά το ειδικό βάρος της πώλησης εισιτηρίων επί του συνόλου των εσόδων μιας ΠΑΕ.

Κάπου εδώ διατυπώνεται η δεύτερη συνήθης μομφή εναντίον του ποδοσφαίρου. Αυτή, ακόμη κι αν εκληφθεί ως «παρακλάδι» του αξιώματος πως το άθλημα αποτελεί «όπιο του λαού», είναι ασυγκρίτως σοβαρότερη από την αντίληψη ότι ο καπιταλισμός τώρα θα έπνεε τα λoίσθια αν οι εργαζόμενοι δεν έβλεπαν μπάλα... Η μομφή: «Το ποδόσφαιρο το ορίζει πλέον μια βιομηχανία. Το κατευθύνουν και το εκμεταλλεύονται κεφαλαιοκράτες, άρα αναβαπτίζει την ιδέα και τα στερεότυπα της καπιταλιστικής κυριαρχίας». Σωστά, αλλά ποιο είναι το «δια ταύτα»; Καπιταλιστικές επιχειρήσεις αξιοποιούν και ελέγχουν τον κινηματογράφο και τη μουσική. Να τα θεωρήσουμε κι αυτά «νεκρές ζώνες»; Για να καταλήξουμε πού; Σε πρότυπα κοσμοκαλόγερων; Σε κακέκτυπα του πάλαι ποτέ «κινήματος αντικουλτούρας»;

Ασφαλώς μια κινηματογραφική ταινία, ένα CD –όπως κι ένα βιβλίο– μπορούν να εκπέμπουν θετικά ιδεολογικά μηνύματα. Ενδέχεται όμως να συμβαίνει και το εκ διαμέτρου αντίθετο Ένα κακό ποδοσφαιρικό παιχνίδι όμως στη χειρότερη των περιπτώσεων θα ενοχλήσει την αισθητική του απαιτητικού θεατή. Ε, δεν θα χάσει η Βενετιά βελόνι. Και κακή να είναι μια παράσταση του «μπαλέτου» της, η εργατική τάξη έχει πολύ σημαντικότερα προβλήματα να επιλύσει.

Βιομηχανία θεάματος, αμηχανία θύματος

Δεν είναι αντικείμενο τούτου του σημειώματος η διατύπωση σκέψεων για τις ενδεχόμενες και εφικτές ειδικές παρεμβάσεις της Αριστεράς στον κόσμο που κινείται γύρω από το ποδόσφαιρο ή συγκινείται από αυτό. Ούτε μπορεί να αμφισβητηθεί η διαπίστωση πως οι διακυμάνσεις του σκορ στο «μεγάλο γήπεδο» των ιδεολογικών και πολιτικών αντιπαραθέσεων στο σύνολο της κοινωνίας, είναι αυτές που –σε σημαντικό βαθμό– επηρεάζουν και τους κώδικες των ποδοσφαιρικών κόσμων ή μικρόκοσμων. Άλλο τόσο όμως είναι βέβαιο πως κάθε προσχώρηση στον ελιτίστικο σνομπισμό υποδηλώνει πρόταξη της μέγιστης ευκολίας. Δεν έχει νόημα να κλίνει σε όλες τις πτώσεις τη «βιομηχανία του θεάματος», ενώ θα βιώνεις την αμηχανία του θύματος.

Η σοβαρότερη όλων των αιτιάσεων σε βάρος του ποδοσφαίρου είναι η εξής: λόγω της τεράστιας διεισδυτικότητάς του δεν αποτελεί απλώς το βαρόμετρο που μας

βοηθά να διαπιστώνουμε –ή συνηθέστερα να επιβεβαιώνουμε– τι συμβαίνει με την όλη διεκυστίνδα των ιδεών και αντιλήψεων. Μέσω αυτού καθίσταται ευκολότερη η εξοικείωση με καθεστωτικά θέσφατα και με αρχές της δύναμης του χρήματος. Οι –πολλοί, είναι η αλήθεια– οπαδοί που προτάσσουν το «καλό της ομάδας» ως υπέρτατο ζητούμενο ανέχονται, εύχονται, προσυπογράφουν ή και αξιώνουν πολλά από όσα και οι ίδιοι πιθανώς θα απέρριπταν στα εκτός του ποδοσφαίρου πεδία. Λόγου χάριν, ο οπαδός ο οποίος θα εξοργιζόταν εάν ο δικός του εργοδότης παραβίαζε τη σύμβαση εργασίας πιθανόν να χαρεί με τα καψώνια που κάνει η διοίκηση της ΠΑΕ σε βάρος ενός παίκτη, για να τον αναγκάσει να απαρνηθεί τους όρους του συμβολαίου του. Η χαιρεκακία εναντίον του «κοπρίτη που κάθεται στο συμβόλαιό του» είναι και η «εκδίκηση» του μισθοσυντήρητου σε βάρος του πολύ πιο καλοπληρωμένου εργαζόμενου – του ποδοσφαιριστή. Ο οπαδός που ίσως πνέει τα μένεα –εδώ και χρόνια– όταν διαβάξει ή ακούει για «κερατιάτικες» ροές δημόσιου χρήματος σε ταμεία ανωνύμων εταιρειών και για σκανδαλώδεις χαριστικές ρυθμίσεις, πιθανόν να θεωρεί περίπου ως ηθική υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να παραγράψει τα χρέη της «δικής του» ΠΑΕ ή να τη βοηθήσει να αποκτήσει γήπεδο με όρους που θυμίζουν υπόθεση Βατοπεδίου. Ναι, κάπως έτσι σκέφτεται και συμπεριφέρεται σημαντικότερη μερίδα των οπαδών. Προτού όμως αρχίσουμε να λιθοβολούμε γι' αυτό το ποδόσφαιρο, ας μην παραβλέψουμε δυο σημαντικές παραμέτρους.

Η πρώτη: αυτή η ιδιαιτερότητα του ποδοσφαίρου δεν ανάβλυσε μόνη της από τα έγκατα του αθλήματος. Έγιναν αμέτρητες «γεωτρήσεις», και αυτές δεν τις διενήργησε μόνο το πάθος των οπαδών για τις ομάδες και των ιδιοκτητών για περισσότερα κέρδη. Τις έκανε επιμελέςτατα και η κρατική εξουσία, διαμορφώνοντας η ίδια το θεσμό του «ποδοσφαίρου-άσυλου». Σε αυτό το άσυλο έβρισκαν σχετική ηρεμία όχι μόνο τα εν γένει αντιπαθή παιδιά της καπιταλιστικής βουλμίας (π.χ. η μη καταβολή των οφειλομένων στο Δημόσιο και στα ασφαλιστικά ταμεία) αλλά και η «μόστρα» των πολιτικών ελίτ. Τι κέρδιζαν αυτές; Καλές σχέσεις με επιχειρηματίες-αφεντικά ομάδων, αλλά και τη δυνατότητα να προβάλλουν τα χατίρια προς τις ΠΑΕ ως υποκατάστατα... «κοινωνικού κράτους». Οι πολιτικές ελίτ που πυροβολούσαν κατά ριπάς παιδεία, υγεία, ασφαλιστικά δικαιώματα κοκορεύονταν ότι κρατούσαν όρθιες τις ομάδες (άρα το ποδόσφαιρο), ευελπιστώντας πως οι οπαδοί θα το συνεκτιμούσαν αυτό ενώπιον της κάλπης.

Οι ίδιες πολιτικές ελίτ που χθες πουλούσαν «γαλαντομία» σήμερα διαφημίζουν την... οργή τους επειδή τα χρέη των ΠΑΕ και ΚΑΕ (επιχειρήσεις μπάσκετ) προς το Δημόσιο και τα Ταμεία από το 1998 μέχρι τον Μάρτιο του 2010 έφθασαν τα 222 εκατ. ευρώ, παρά τις διαδοχικές χαριστικές ρυθμίσεις και παραγραφές! Ας κάνουμε λοιπόν ένα καλό καταμερισμό λίθων και στόχων, προτού αρχίσουμε το πετροβόλημα.

Η δεύτερη παράμετρος: ας μην είμαστε τόσο βέβαιοι πως όλα αυτά που βρίσκουν άσυλο στη συνείδηση των οπαδών ομάδων τελούν υπό ανηλεές... σφυροκόπημα στη

λαϊκή συνείδηση, έξω από τον κόσμο της μπάλας. Εάν ήταν τόσο μεγάλη η απόσταση ανάμεσα στο γενικό και το ειδικό, τα πράγματα θα αποδεικνύονταν πολύ καλύτερα και στο «μικρό κάδρο».

Δυστυχώς, η στρεβλή ιεράρχηση αναγκών ευδοκίμει και στο «μεγάλο κάδρο». Ο οπαδός που ευφραινόταν με όλα τα προαναφερθέντα προτάσσοντας μια στρεβλή αγάπη προς την ομάδα, το καλό της οποίας ταύτιζε με την ταμειακή ευρωστία, δεν μας θύμιζε τίποτε; Δεν αντιστοιχούσε, ας πούμε, στον εργαζόμενο που –σκεπτόμενος πρωτίστως ως «καταναλωτής»– επικροτούσε το ξεχείλωμα του ωραρίου των εμπορικών καταστημάτων και την υποχρέωση των υπαλλήλων να προσφέρουν περισσότερη απλήρωτη εργασία;

Τα πολύτιμα σποραδικά δικά μας γκολ

Σε πολλές περιπτώσεις το ποδόσφαιρο μοιάζει με την επικίνδυνη στροφή σε έναν κακοφτιαγμένο δρόμο: πολλά τροχαία θα είχαν αποφευχθεί εάν έλειπαν τέτοιες στροφές, αλλά όμως θα συνέβαιναν ούτως ή άλλως εξαιτίας του κακού δρόμου και του τρόπου οδήγησης.

Αν δεν είχε διεξαχθεί ένα συγκεκριμένο ματς ή αν το αποτέλεσμα του ήταν διαφορετικό, τον Σεπτέμβριο του 2004 δεν θα είχαν οργανωθεί εκείνα τα κτηνώδη πογκρόμ εναντίον των Αλβανών μεταναστών που πανηγύριζαν για τη νίκη της εθνικής τους ομάδας επί της αντίστοιχης ελληνικής. Είναι από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες, για να θυμηθούμε τη ρήση του Γκαλεάνο, βλέπεις πάνω στο μαντίλι αίματα μαζί με τα δάκρυα και σου 'ρχεται να το σκίσεις.

Ο αέρας όμως που ώθησε εκείνο το αίσχος σε ταξίδι ανά την Ελλάδα, προήλθε κυρίως από το ανέμισμα μεγάλων φλάμπουρων κι όχι μαντιλιών. Ήταν τα φλάμπουρα της «ισχυρής Ελλάδας», της Ελλάδας που λίγο νωρίτερα είχε μετατρέψει την έξαψη των πολυδάπανων Ολυμπιακών Αγώνων σε μηδενική ανοχή προς οτιδήποτε θα νόθευε το... αήττητο. Η Ελλάδα της ΟΝΕ δεν σήκωνε μύγα στο σπαθί της, ούτε γκολ στα δίχτυα της. Ήταν η εποχή της «ενοποιημένης» υπερηφάνειας των εργολάβων και των μισθωτών σκλάβων. Τα κατοπινά ρατσιστικά ξεσπάσματα στον Άγιο Παντελεήμονα ή τη Νίκαια (αυτή τη φορά εναντίον Αφγανών και Πακιστανών) κανένα ποδοσφαιρικό έναυσμα δεν χρειάστηκαν. Παραμένοντας στο κεφάλαιο «σοβινισμός, ρατσισμός, εθνικισμός», έχουμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι το ποδόσφαιρο δεν είναι μόνο βαρόμετρο και καθρέπτης, ούτε μεγεθυντής φαινομένων. Είναι κι ένας καλός ανιχνευτής τάσεων που δεν γίνονται αντιληπτά με την πρώτη ματιά.

Παράδειγμα: το ποδόσφαιρο μας αποκαλύπτει πόσο εύθραυστες και «ρηχές» είναι οι «αδελφότητες» και «φιλίες» που συγκροτούνται σε εθνικιστική βάση. Στο

Μουντιάλ του 1998, η γερμανική εθνική ομάδα ηττήθηκε με το βαρύτατο 3-0 από την κροατική. Η Κροατία, ως γνωστόν, αποτελεί «παιδί» της Γερμανίας. Αυτό όμως δεν σήμαινε απολύτως τίποτε για τον άσσο του γερμανικού συγκροτήματος Λόταρ Ματέους: ο παίκτης κατηγόρησε για την ήττα τον παλιό υπουργό Εξωτερικών της χώρας του Χανς Ντήτριχ Γκένσερ, επειδή είχε εργαστεί πυρετωδώς για τη δημιουργία κροατικού κράτους! Η απάντηση του Γκένσερ ήταν απλή – σαν την επίτευξη τέρατος σε άδεια εστία: «Μάλλον θα πρέπει να μου χρωστάει ευγνωμοσύνη ο Λόταρ. Η ενιαία Γιουγκοσλαβία ίσως να μας είχε βάλει έξι γκολ!»

Αρκετοί θεωρούν ότι σε μια κοινωνία των ονείρων μας το ποδόσφαιρο δεν θα υφίσταται ως διαδικασία ανακήρυξης νικητών και ηττημένων, επειδή αυτό το δίπολο αντιπροσωπεύει τον σκληρό ανταγωνισμό. Αξιοθαύμαστες είναι αυτές οι τόσο μακρινές ματιές: εάν προσδιορίσαμε επακριβώς τα χαρακτηριστικά μιας τέτοιας κοινωνίας και μας έμεινε ως εκκρεμότητα το ποδόσφαιρο, χαλάλι μας. Εάν κάποιος υποθέτει ότι στην απελευθερωμένη κοινωνία των ονείρων μας οι φίλοι θα προτιμούν να παίζουν τάβλι και σκάκι δίχως να επικρατεί κανένας, τα δε παιδιά θα διασκεδάζουν με το «κρυφτό» χωρίς να «τα φυλάει» όποιος έχασε, χαλάλι του. Επειδή όμως ο δρόμος μέχρι την (όποια) κοινωνία των οραμάτων μας θα είναι μακρύς, ως μας συντροφεύσουν οι μνήμες από τα γλυκά, «δικά μας γκολ».

Μερικά από αυτά τα «δικά μας γκολ»: οι δυο αντιφασιστικοί «ματωμένοι Αύγουστοι» του 1936 και του 1942. Το 1936 οι πραιτοριανοί του Φράνκο εκτέλεσαν τον αριστερό πρόεδρο της Μπαρτσελόνα Γιόζεφ Σανιόλ, που συνελήφθη ενώ ταξίδευε για να έρθει σε επαφή με πυρήνες των Δημοκρατικών. Το 1942 στο Κίεβο οι κατακτητές Ναζί εκτέλεσαν τους ποδοσφαιριστές της ουκρανικής ομάδας F.C. Start, που είχαν το αντιστασιακό «θράσος» να επικρατήσουν της Flakelf, της ισχυρότατης ομάδας της γερμανικής αεροπορίας (Luftvaffe). Οι Ουκρανοί ποδοσφαιριστές γνώριζαν ότι θα πέθαιναν, εάν νικούσαν. Νίκησαν όμως.

Ακόμη: η κατάληψη που έκαναν τον Μάη του 1968 οι Γάλλοι παίκτες στα γραφεία της ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας της χώρας, αξιώνοντας να ξαναγίνει το ποδόσφαιρο «το άθλημα της χαράς και του αυριανού κόσμου». Οι οπαδοί της σκοτσέζικης Σέλτικ οι οποίοι στις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν η ομάδα τους σκόραρε εναντίον της «αγγλόφιλης» Ρέιντζερς, αφιέρωναν ένα τραγούδι στον Μπόμπι Σανς, τον θρυλικό Ιρλανδό μαχητή που πέθανε κάνοντας απεργία πείνας το 1981. Ο ποδοσφαιριστής της Λίβερπουλ Ρόμπι Φάουλερ, που τιμωρήθηκε από τη FIFA το 1997 επειδή αφού πέτυχε ένα γκολ εμφάνισε στη φανέλα του σύνθημα συμπαράστασης στους απεργούς λιμενεργάτες.

Επίσης, στον 21ο αιώνα: η πρωτοβουλία που ανέλαβε το 2004 ο Αργεντινός παίκτης της Ίντερ Μιλάνου Χαβιέρ Ζανέτι, όταν έμαθε ότι στο Μεξικό ο κυβερνητικός στρατός κατέστρεψε το χωριό Ζινκαντάν, προπύργιο των Ζαπατίστας. Διακηρύσσοντας τους λόγους για τους οποίους θεωρούσε επιβεβλημένη την αλληλεγγύη προς

τους Ζαπατίστας, ο Ζανέτι έπεισε τη διοίκηση να στείλει στο Ζινκαντάν χρήματα και ένα ασθενοφόρο. Τον Ιανουάριο του 2009 ο Κανουτέ, Αφρικανός παίκτης της Σεβίλης, μιμήθηκε τον Φάουλερ για να εκφράσει την αλληλεγγύη του στην Παλαιστίνη – ήταν οι μέρες της θηριώδους εισβολής των ισραηλινών στρατευμάτων στη Γάζα και της μαζικής εξόντωσης γυναικόπαιδων.

Σποραδικά τα «δικά μας γκολ», αλλά και πολύτιμα. Τουλάχιστον στις συνειδήσεις όσων συμμερίζονται το σαρκασμό του Γκαλεάνο σε βάρος των «ιδεολόγων που αγαπούν την ανθρωπότητα αλλά απεχθάνονται τους ανθρώπους».

Βιβλιογραφία

- J. Burns, *Barca: a People's Passion*, Bloomsbury Publishing, 2000
 Ε. Γκαλεάνο, *Τα χίλια πρόσωπα του ποδοσφαίρου*, Ελληνικά Γράμματα, 1998
 S. Kuper, *Το ποδόσφαιρο εναντίον του εχθρού*, Ελληνικά Γράμματα, 1999
 Μ. Β. Μονταλμπάν, *Ποδόσφαιρο: Μια θρησκεία σε αναζήτηση θεού, μια θρησκεία σε χέρια πολυεθνικών*, Μεταίχμιο, 2010
Monthly Review 18 (Ιούνιος 2006 – τεύχος αφιερωμένο στο ποδόσφαιρο)
 Ν. Μπογιόπουλος/Δ. Μηλάκας, *Ποδόσφαιρο: Μια θρησκεία χωρίς άπιστους*, Λιβάνης, 2005
 Α. Ντούγκαν, *Για την τιμή της Ουκρανίας*, Διόπτρα, 2003
 J. Rice, *Curiosities of Football*, Pavilion, 1996 (χαρτόδετο 1997)
 Χ. Σωτηρακόπουλος, *Παιχνίδι χωρίς όρια*, Τόπος, 2008
 J. Walwin, *The People's Game. The Social History of British Football*, Allen Lane, 1975

